

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента Єпринцева Пилипа Сергійовича на дисертацію Пірго Олени Федорівни «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Кримінально протиправна діяльність в умовах воєнного стану значно інтенсифікувалась. Це стосується як загальнокримінальних суспільно небезпечних діянь, так і окремих специфічних видів кримінальних правопорушень. Одними із таких кримінальних правопорушень є діяння проти громадського порядку та моральності взагалі та жорстоке поводження з тваринами, кримінальна відповідальність за яке передбачено у ст. 299 КК України, зокрема. У 2006 році було підписано Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження», спрямований на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, захист їх природних прав та укріплення моральності й гуманності суспільства. У ст. 35 вказаного законодавчого акту визначено, що за порушення вимог цього Закону винні особи несуть кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність згідно із законом¹. Необхідно відзначити, що вказаний законодавчий акт неодноразово піддавався перегляду, змінам та доповненням і вже тричі – з моменту введення у дію особливого правового режиму воєнного стану.

Відповідно забезпечення дії вказаних положень неможливе без посилення кримінально-правового захисту відповідних суспільних відносин. Аналіз кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності та покарання за жорстоке поводження з тваринами надав можливість констатувати, що не дивлячись на достатньо виважену та коректну редакцію кримінально-правової норми та наявність ефективних видів та розмірів покарань, законодавець залишив простір для подальшої правотворчої

¹ Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>

діяльності. Проте не можна не відзначити, що лише кримінально-правовими засобами знизити кількісний показник кримінальних правопорушень, передбачених ст. 299 КК України та покращити криміногенну ситуацію в цій частині неможливо. Вказане свідчить про доцільність створення та впровадження комплексного підходу, який повинен передбачати обрання та компіляцію заходів кримінально-правового та кримінологічного впливу.

Таким чином, обрана дисертанткою тема є актуальною та здатною вирішити низку потреб кримінально-правової та кримінологічної політики в Україні.

Необхідно відзначити, що обираючи тему дослідження авторка також врахувала пріоритети, визначені у національних стратегічних та цільових документах, а також міжнародних та європейських правових актах. Так, дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.). Робота відповідає науково-дослідній роботі Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євро інтеграційного вибору України» (№ 0120U105582).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ 30 листопада 2022 року (протокол № 4), уточнена – 28 серпня 2024 року (протокол № 26).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень в якому реалізовано науковий підхід до формування кримінально-правових та кримінологічних засад запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні з визначенням шляхів розв'язання низки праксеологічних задач. Найсуттєвішими з них вважаються наступні положення:

вперше:

– запропоновано під правовим забезпеченням запобігання жорстокому поводженню з тваринами розуміти сукупність цільових безперервних заходів уповноважених суб'єктів відповідно до національного законодавства та міжнародно-правових актів, спрямованих в межах їх компетенції на виявлення, припинення та недопущення знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, завданню їм фізичного болю, страждань, каліцтв чи загибелі, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин;

– визначений комплекс загальносоціальних заходів запобігання жорстокому поводженню (правові, соціально-економічні, організаційно-інституційні, морально-виховні) з тваринами, спрямованих на забезпечення моральності суспільства, усунення детермінації жорстокого поводження з тваринами й створення передумов для здійснення спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання;

– розроблені індивідуально-профілактичні заходи запобігання жорстокому поводженню з тваринами, які спрямовуються на дітей та поведінку осіб, схильних до вчинення протиправних дій з тваринами, за допомогою діагностичних, реабілітаційних, прогностичних психолого-корекційних методик, застосування яких запропоновано здійснювати за допомогою введення до штатної структури підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України посади практичного поліцейського-психолога з покладенням функції здійснення індивідуально-профілактичних заходів, включаючи застосування

психолого-корекційних програм;

– обґрунтована необхідність створення спеціального державного органу, який відповідатиме за охорону, раціональне використання та відновлення тваринного світу, у тому числі й запобігання жорстокому поводженню з тваринами (Державне агентство з регулювання тваринного світу України);

удосконалено:

– розуміння кримінально-правового захисту моральності у сфері охорони тваринного світу як сукупності кримінально-правових норм, направлених на захист хребетних тварин від жорсткого поводження, підтримання гуманного ставлення до тварин.

– поняття «жорстоке поводження з тваринами», під яким запропоновано розуміти протиправні, умисні, безжальні дії або бездіяльність, що є проявом аморальності злочинця й спрямовані проти хребетних тварин шляхом заподіяння фізичних страждань;

– теоретико-правове бачення конкретизації кримінальної відповідальності неповнолітніх за жорстоке поводження з тваринами з урахуванням співучасті між собою чи з повнолітніми особами (ст. 22 КК України);

– осмислення кримінальної агресії відносно тварин як фізичної поведінки людини, спрямованої на насильницьке руйнування моральних цінностей та ідеалів, що проявляється у жорстокому поводженні з тваринами (кримінальна агресія) з метою досягнення хуліганських або корисливих цілей;

дістали подальшого розвитку:

– наукові підходи до необхідності встановлення способу вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, та взаємозв'язку «тварини – особи-злочинця» (прямий – власник тварини; непрямий – тварина знаходиться у власності осіб, які є близькими чи знайомими правопорушника; випадковий – безпритульні тварини), які впливають на вибір спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання, у тому числі й обрання методів перевиховання відносно дітей;

– напрями спеціально-кримінологічного запобігання жорстокому поводженню з тваринами, в рамках яких розробляються та реалізуються запобіжні заходи: (а) кримінологічна профілактика, (б) відвернення, (в) припинення.

– підходи до впровадження реєстрації домашніх та безпритульних тварин з метою швидкої ідентифікації тварини та її власника у створеному Єдиному державному реєстрі тварин з присвоєнням індивідуального ідентифікаційного номеру, який діятиме на всій території України; процедури мікрочипування домашніх тварин (містить дані про власника та його місце проживання), яка сприятиме ідентифікації тварини;

– корекційні заходи впливу на особу за напрямами діагностики, реабілітації, прогностики з метою запобігання девіантній поведінці шляхом виявлення та усунення недоліків сімейного та шкільного виховання, а також негативного впливу неформальних груп на особу та виникнення психологічних проблем;

– проведення заходів запобігання жорстокому поводженню з тваринами в умовах впливу фонових явищ (наркотизації, алкоголізації, безпритульності, сексуалізації та ін.) та воєнних дій (незаконного обігу вогнепальної зброї та ін.) шляхом формування єдиної систематизованої інформаційної бази даних про неформальні групи й активізації роботи щодо виявлення, упередження, припинення жорстокого поводження з тваринами, застосування заходів впливу до таких осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції можуть бути впроваджені у: законотворчу діяльність – під час удосконалення національного кримінального законодавства України щодо кримінальної відповідальності та покарання за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності; науково-дослідну сферу – для подальшого вивчення теоретичних та практичних проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності взагалі та жорстокому поводженню з тваринами

зокрема; освітній процес – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Кримінологія», «Профілактика кримінальних правопорушень» «Поліцейська діяльність».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Про обґрунтованість проведеного дослідження свідчать правильно визначені об'єкт та предмет, відповідна методологічна основа дисертації та емпірична база. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які допомогли врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження, зокрема: діалектичний та формально-логічний методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дозволили з'ясувати соціальну обумовленість криміналізації та стан наукової розробки проблеми жорстокого поводження з тваринами в Україні (підрозділ 1.1); виокремити проблемні питання кримінально-правових заходів реагування на жорстоке поводження з тваринами (розділ 2) й розробити кримінологічні напрями запобігання, з урахуванням умов воєнного стану й бойових дій на території України (розділ 3). У дослідженні використано й спеціально-правові методи, зокрема: логіко-нормативний – для аналізу законодавства та формулювання пропозицій з вдосконалення заходів запобігання (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); порівняльно-правовий – під час аналізу наукових категорій та підходів (розділи 1–3), вітчизняного законодавства (підрозділ 1.2) й міжнародно-правових стандартів запобігання жорстокому поводженню з тваринами (підрозділ 1.3); моделювання – при розробленні напрямів загальносоціального запобігання у контексті стратегічного забезпечення державної політики у сфері громадської моральності суспільства (підрозділ 3.1), а також спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних заходів запобігання та наданні пропозицій щодо удосконалення такої кримінологічної діяльності й практики її застосування (підрозділи 3.2–3.3); статистичний – використано для збирання, обробки та

аналізу інформації, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; результати опрацювання 175 вироків за ст. 299 КК України; опитування 189 працівників Національної поліції України (55 слідчих, 74 дільничних офіцерів поліції, 60 ювенальної превенції) та 140 громадян-волонтерів з різних питань захисту тварин в Україні. Використано власний досвід роботи авторки в підрозділах Національної поліції України.

Структура дисертації є логічною: робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (191 найменування на 18 сторінках) та додатку на 2 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 226 сторінки, із них основний текст дисертації – 192 сторінки.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертації опубліковано в шести наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, дві тези наукових доповідей на міжнародних науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Дисертація О.Ф. Пірго є самостійною працею, виконаною без порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. *Проте, не дивлячись на актуальність та новизну дослідження, доцільно звернути увагу на окремі дискусійні аспекти.*

1. Виходячи із того, що предметом дисертації було визначено кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні, авторці було б доцільно диференціювати кримінально-правову та кримінологічну характеристику кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України. Із огляду на те, що визначення форм реалізації об'єктивної сторони вказаного протиправного діяння залежить від найбільш розповсюджених та типових способів жорстокого поводження з тваринами, поглиблений кримінологічний аналіз надав би можливість більш предметно підійти до визначення стану криміногенної ситуації, систематизувати найбільш актуальні детермінанти та тенденції. Зокрема це також сприяло би обранню ефективних засобів запобігання. Хоча наведені питання ремарочно і було досліджено, більш структурований та комплексний підхід надав би можливість зробити дисертацію більш репрезентативною.

2. Дисертантка вказує, що нею було проведено опитування 189 працівників Національної поліції України (55 слідчих, 74 дільничних офіцерів поліції, 60 ювенальної превенції) та 140 громадян-волонтерів з різних питань захисту тварин в Україні. Водночас, як видається, результати вказаного опитування, як і, безпосередньо, опитувальник, було б доцільно оформити в додатках, що надало б можливість більш детально ознайомитись із результатами проведеної роботи.

3. Авторка вказує, що серед спеціально-кримінологічних виділяються, у першу чергу, заходи, спрямовані на маргінальне середовище, а саме наркотизації та алкоголізації (боротьба з вживанням наркотичних засобів та алкоголю, а також перебування у стані сп'яніння у громадських місцях; посилення контролю за особами, чия поведінка, пов'язана з алкоголем, призводить до протиправних дій; розробка та впровадження державної програми антиалкогольного виховання для захисту молодого покоління від пияцтва; запобігання домашньому насильству); безпритульності (міграція населення; оформлення документів, що засвідчують особу, отримання полісів обов'язкового медичного страхування; використання систем відеоспостереження у громадських місцях; відновлення патрулювання місць концентрації маргінальних груп, їх профілактичний облік; забезпечення «прозорості» простору через сусідське спостереження). Водночас наведені

заходи є надто загальними та не відтворюють специфіки кримінологічного впливу саме на кількісно-якісний показник кримінальних правопорушень, передбачених ст. 299 КК України.

Проте наведені зауваження та пропозиції є лише спробою вступити у дискусію із авторкою, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Пірго Олени Федорівни «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Україні» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Пірго Олена Федорівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –
доктор юридичних наук, доцент
декан факультету № 2
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ

Пилип ЄПРИНЦЕВ

Підпис Єпринцева Пилипа Сергійовича засвідчую

Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності

Наталя ХОЗЛУ